

Vierde jaarverslag van het Centrum voor Radiologisch Erfgoed (2018-2019)

Door Frans W. Zonneveld, Kees J. Simon en Jan G. van Unnik

Op 24 september 2019 wordt het moment bereikt dat het eerste jaar van de tweede periode van drie jaar, waarvoor door het Bestuur van de NVvR financiering is toegezegd, is verstreken. De datum 24 september is afkomstig van 24 september 2015, de datum waarop het bestuur de overeenkomst heeft getekend. Het nieuwe contract (2018-2021) is vorig jaar op 1 augustus getekend.

Het Centrum voor Radiologisch Erfgoed (CRE) is onderdeel van het Trefpunt medische Geschiedenis in Nederland op Urk (www.tmgn.nl/tmgn/home.jsp). Daar heeft het afgelopen jaar een enorme uitbreiding plaatsgevonden: er is een nieuwe loods (de vijfde) toegevoegd en er zijn meerdere specialismen toegetreden. Het bestuur heeft maatregelen genomen om de voortgang van de organisatie te waarborgen en pakt haar beleid steeds professioneler aan. Zo is de brandveiligheid aangepast, is er een ongevallenverzekering gesloten en een beheerder aangesteld. Al met al heeft het CRE er een degelijk onderkomen gevonden te midden van alle andere medische specialismen en vertegenwoordigers uit de gezondheidszorg. We missen nog een eigen werkhoek in de nabijheid van onze collecties.

Als we in het algemeen kijken naar wat er in het afgelopen jaar is bereikt kunnen de volgende punten worden genoemd:

A. De verzamelde documentatie en voorwerpen toegankelijk maken.

De documentatie collectie (Boeken, Tijdschriften, Proefschriften en Brochures) is wat de Boeken, Tijdschriften en Proefschriften betreft ondergebracht in rollerkasten die het nadeel hebben dat de toegankelijkheid is verminderd. Daarom is er vorig jaar een groeps-app voor de gebruikers van de kasten in werking getreden om deze toegang te reguleren. Deze app werkt redelijk goed maar verplicht de meeste gebruikers wel om op andere dagen te komen dan de vrijwilligersdagen. Op dit moment bezitten we 2451 radiologische boeken en 903 radiologische proefschriften. Van nog eens 863 proefschriften kennen we de gegevens en van het merendeel daarvan bezitten we een link naar de digitale versie. Vorig jaar waren dit 1386 radiologische boeken en 753 proefschriften. We hebben hierbij niet de congresboeken meegeteld. Dit zijn programma's, proceedings, abstractboeken en "books of members" van een groot aantal radiologische congressen. Het afgelopen jaar zijn de boeken, die in groepen van 10 jaar waren ondergebracht, op het jaar van uitgifte geplaatst. Kleine documenten zijn in archiefdozen ondergebracht.

De tijdschriften zijn niet systematisch verzameld maar we hebben bewaard wat er binnenkwam. We bezitten nu één of meer nummers van tenminste 93 verschillende tijdschriften. Vorig jaar waren dat er 81. Wat we vooral willen bezitten zijn die tijdschriften waarin de NVvR-leden hebben gepubliceerd. We streven ernaar de radiologische tijdschriften compleet te krijgen en vooral die tijdschriften waarin de Nederlandse radiologen werd gevraagd te publiceren zoals het Belgische Tijdschrift voor Radiologie en European Radiology.

Hiernaast is er een grote collectie brochures van radiologische apparatuur aangelegd waarvan we een groot deel alleen in digitale vorm bezitten. Het is moeizaam om brochures te pakken te krijgen omdat ze meestal na gebruik worden weggegooid.

De lijst van alle documentatie is via internet toegankelijk gemaakt door gebruik te maken van het Programma Librarything. Hiervoor is er een link geplaatst op onze website (www.radhis.nl/de-bibliotheek.html). Op de website zelf zal te zijner tijd ook plaats ingeruimd worden voor de weergave van brochures en folders.

De grote vitrinekast, die vorig jaar is verhuisd naar de andere kant van de conferentiezaal, is nu volledig geïntegreerd als afscheiding van het keukenblok en is dit jaar voorzien van een bel om iedereen in het gebouw te waarschuwen dat de lunch wordt opgediend. Dit is een prominente plaats omdat hier de looproute langs loopt naar de buurhallen, een verbinding die dit jaar is doorgetrokken naar F10; waarmee alle hallen met elkaar zijn verbonden. Het plaatsen van labels bij de voorwerpen in de vitrinekasten is voor een groot deel voltooid. Gelukkig was er in de vitrinekasten ruimte om nieuwe aanwinsten onder te brengen.

De catalogus van alle voorwerpen in onze collectie is steeds bijgewerkt.

B. Basisdocumenten vervaardigen en digitale collecties aanleggen van beelden en documenten die nodig zijn bij het doen van historisch onderzoek.

De databases die het onderzoek naar de radiologische geschiedenis in Nederland moeten ondersteunen zijn uitgebreid en zijn voor een deel al gebruikt bij het voldoen aan verzoeken om beelden en vragen naar de identiteit van personen en apparaten, het ondersteunen van onderzoek ten behoeve van het schrijven van boeken. Deze databases betreffen:

1. Lijst van iedereen die in Nederland een bijdrage heeft geleverd of levert aan de radiologie, radiotherapie of nucleaire geneeskunde. De lijst is afgelopen jaar gegroeid van 4097 naar 4659 namen. In het kader van het biografieproject is er een apart lijst gemaakt van hen die voor 1932 zijn geboren. Van de 445 namen, die daar opstaan, zijn van 226 personen één of meerdere biografieën bekend.
Daarna zijn we doorgegaan met het zoeken van biografieën van iedereen en dat heeft tot nu toe 418 biografieën opgeleverd.
2. Portretten beeldbank van personen in de hierboven genoemde lijst.
Dit jaar is het aantal portretten in deze beeldbank gestegen van 5148 portretten van 2856 personen naar 5661 portretten van 3069 personen
Opgedeeld in:
 - a. Personeel bedrijven van 55 portretten van 48 personen naar 71 portretten van 60 personen
 - b. Fysici & Mathematici van 297 portretten van 231 personen naar 336 portretten van 246 personen
 - c. Laboranten & PA's van 36 portretten van 35 personen naar 39 portretten van 38 personen
 - d. Nucl. Geneeskundigen van 248 portretten van 180 personen naar 262 portretten van 181 personen
 - e. Overige medici van 155 portretten van 82 personen naar 215 portretten van 140 personen
 - f. Radiotherapeuten van 453 portretten van 364 personen naar 460 portretten van 368 personen

g. Radiologen van 3904 portretten van 1916 personen naar 4278 portretten van 2036 personen.

Deze beeldbank is dit jaar gebruikt voor de lezing over Albert Bouwers (ISHRAD 6-10-2018) en de boekbespreking van het boek over de academische radiologie in Rotterdam (Memorad 24-1 pp 44-46).

3. Beeldbank van foto's van apparaten die gebruikt zijn in bovengenoemde vakgebieden teneinde makkelijker apparaten op oude foto's te kunnen herkennen. Dit jaar is de beeldbank gegroeid van 8063 foto's van 5342 apparaten naar 9320 foto's van 5753 apparaten.
4. Beeldbank van foto's van röntgenafdelingen in Nederland. Deze beeldbank bevatte vorig jaar 2235 foto's van 276 afdelingen in 108 verschillende steden. Dat is dit jaar gegroeid naar 2785 foto's van 288 afdelingen in 115 verschillende steden. Daarbij zijn ook Batavia, Semarang en Curaçao. Deze beelden komen van internet, uit ziekenhuis jubileumboeken en 6 beelden zijn ansichtkaarten uit de ziekenhuiscollectie (3000 stuks) van het Trefpunt op Urk.
5. Een digitale collectie van artikelen en andere documenten is dit jaar gegroeid van 356 naar 443. Deze collectie betreft 107 afdelingen. Vorig jaar waren dit 85 afdelingen. Deze documenten zijn grotendeels ontleend aan een grote collectie Ziekenhuis jubileumboeken die in het Trefpunt op Urk beschikbaar, ziekenhuistijdschriften die al of niet via internet toegankelijk zijn en oude kranten op Delpher. Deze laatste bron is dit jaar toegevoegd. Dit onderzoek heeft ook een groot aantal persoonlijke advertenties opgeleverd (m.b.t. afwezigheid en overlijden). Deze advertenties zijn hier echter niet meegeteld. Personeelsadvertenties van afdelingen zijn wel meegeteld.
6. Een lijst van de Nederlandse ziekenhuizen, poliklinieken en medische instituten en hoe deze in de tijd veranderd zijn qua locatie en naam en door fusies. De huidige lijst is afgelopen jaar gegroeid van 1470 tot 1474 ziekenhuis-stadia. Met stadium wordt bedoeld een fase in het bestaan van een ziekenhuis met een unieke combinatie van ziekenhuisnaam, organisatiestructuur en vestigingslocatie. In deze lijst zijn nu ook de ziekenhuis jubileumboeken verwerkt voor zover die bij ons bekend zijn.
7. Een lijst van bedrijven die apparatuur voor röntgenafdelingen, radiotherapie afdelingen en nucleaire geneeskunde afdelingen hebben geproduceerd en hoe deze in de tijd veranderd zijn qua locatie, naam en door fusies. Onze lijst is dit jaar gestegen van 461 naar 483 namen van firma's. Van enkele grote firma's, zoals General Electric, Philips, Toshiba, Siemens en Varian, zijn er ook bomen geconstrueerd die het fusieproces illustreren.
8. Er is veel werk verzet om vooral bedrijfsbrochures digitaal beschikbaar te krijgen. Dit jaar is het aantal beschikbare digitale documenten gestegen van 666 brochures van 58 bedrijven naar 793 brochures van 49 bedrijven plus van 23 bedrijven lijsten van fysieke brochures. De digitale brochures zijn verkregen door ze in te scannen of doordat ze als digitaal document zijn ontvangen van derden. Hierin zijn vooral de bedrijven Philips en Siemens vertegenwoordigd. Hiernaast bezitten we ook nog 1007 fysieke brochures waarvan 440 van Philips. Dit aantal is afgelopen jaar niet gewijzigd.
9. Het digitale boekenbestand is dit jaar uitgebreid van 77 naar 367 boeken.

C. Activiteiten

Er zijn dit verslagjaar 13 bezoeken gebracht aan het Trefpunt tijdens welke aan de collectie is gewerkt. Dit betrof 27-9-2018, 17-10-2018, 16-11-2018, 24-11-2018, 21-12-2018, 18-1-2019, 20-2-2019, 9-4-2019, 13-4-2019, 14-5-2019, 21-5-2019, 18-6-2019 en 1-8-2019.

Op 27 september 2018 is er deelgenomen aan de Stamtafel. Hierbij heeft Kees Simon een voordracht gehouden over de radiotherapeutische behandeling van favus (hoofdzeer).

Op 16 november 2018 is er een ontvangst geweest van het bestuur van de Nederlandse Vereniging voor Radiologie. Na een introductie van Prof. van Engelshoven heeft Prof. van Lieburg een inleiding gehouden over het Trefpunt en de bijeenkomsten die daar plaatsvinden. Daarna heeft Prof. Zonneveld de geschiedenis geschetst van het Centrum voor Radiologisch Erfgoed binnen het Trefpunt. Dit werd gevolgd door een rondleiding door het gehele Trefpunt. 's Avonds is er tijdens het diner vergaderd over de toekomst.

Op 24 november 2018 heeft de eerste Grensvlakbijeenkomst plaatsgevonden over de raakvlakken tussen de neurologie en de geneeskunde van het hoofd-halsgebied. Er waren vier sprekers. Prof. Zonneveld gaf een voordracht over de stormachtige ontwikkelingen van de Computertomografie in de eerste tien jaar (1972-1982) waarbij dit apparaat zich ontwikkeld heeft van een apparaat dat primair geschikt was voor hersenonderzoek tot een instrument dat uitstekend het hoofd-halsgebied in beeld kon brengen.

Op 21 December 2018 is er deelgenomen aan het partneroverleg. Die dag vond ook de opening plaats van F10 die werd gevierd met een feestelijke lunch.

Op 9 April 2019 vond de jaarlijkse ontvangst plaats van de studenten Klinische Technologie uit Delft. In contrast met vorig jaar betrof het nu de 1^e-jaars studenten terwijl het voorheen steeds de 2^e-jaars waren. De radiologie nam deel aan de thematafelronde die dit jaar was ingericht op de begane grond van de farmacie (F6). De auteurs van dit verslag waren de instructeurs en we hadden twee groepen. We hebben het deze keer vooral gehad over cryptoscopen en stereoscopen.

Op 13 april 2019 heeft de Historische Commissie radiologie een Open Dag in het Trefpunt georganiseerd voor potentiële nieuwe leden. Het programma bestond uit een introductie door Prof. van Lieburg, een voordracht over het Centrum voor Radiologisch Erfgoed door Prof. Zonneveld, een voordracht over de cryptoscoop en radiografische glasnegatieven door Jan van Unnik en tenslotte een rondleiding door het Trefpunt.

Op 21 mei 2019 vond in het Trefpunt het Domusoverleg plaats. Er was helaas een wat geringe opkomst van 12 personen.

Tenstote moeten er nog twee activiteiten worden vermeld waarbij er een grote betrokkenheid is vanuit het CRE. Dit is ten eerste de bijdrage aan de ISHRAD (International Society for the History of Radiology) die zijn jaarlijkse congres heeft gehouden van 5 tot 7 september 2018 in Eindhoven. Hier zijn door ons drie lezingen verzorgd. Ten tweede was er op 1 april 2019 een ontmoeting met de Röntgen InitiatiefGroep Apeldoorn in verband met plannen om in Apeldoorn een centrum te stichten om aandacht te schenken aan het feit dat Röntgen zijn jeugd in Apeldoorn heeft doorgebracht. Hier is door ons één lezing verzorgd.

D. Uitdragen van onze kennis tijdens activiteiten van het Trefpunt Medische Geschiedenis in Nederland te Urk

Er is bijgedragen aan de Stamtafel (26-9-2018). Wij hebben voor de derde maal deelgenomen aan het bezoek van de Delftse studenten Klinische Technologie (9-4-2019).

E. Aanwinsten

Onderstaand lijstje geeft een overzicht van de personen en instellingen van wie we dit jaar documenten (boeken, tijdschriften of persoonlijke documenten, proefschriften, foto's) of kleine voorwerpen hebben ontvangen (D=documentatie, F= Foto's, P = proefschriften, V=voorwerpen, W=historische website inhoud *cursief* = erfenis) hebben gekregen:

J.A. Castelijns P, D

F.W. Zonneveld D

C. Kan D

J.B.C.M. Puylaert P, F

A.Z. Karamat-Ginai D

G. Kütterer D

N. van der Sterren D, V

R. Maes D, P

F. Barneveld Binkhuysen F

J. Streekstra W

T.R. Wesselius V

M. Adriaansz V

S.M. Brouwers V

K.J. Simon D

Belgisch Museum voor Radiologie T (primair hun doubletten) D

Spaarne Gasthuis Haarlem D, V

Philips Centrum voor Historische Producten V

De andere specialismen in het Trefpunt voor Medische Geschiedenis D, V

Het belangrijkste voorwerp dat dit jaar aan de collectie is toegevoegd is een cryptoscoop en er zijn enkele oude röntgenbuizen geschonken (waaronder de buis van de eerste CT-scanner in Nederland).

F. Web-activiteiten

Dr. K.J. Simon heeft de bestaande registratie van onze documenten in de programma's Endnote (63.000 historische referenties) en Librarything (3824 boeken) aanzienlijk uitgebreid en in veel gevallen ook van afbeeldingen van omslagen of titelpagina's voorzien.

Ook heeft Dr. K.J. Simon onze website ondergebracht op een nieuwe URL (www.radhis.nl) en dit jaar bijgehouden en uitgebreid met de rubriek 'de lectuur van de maand'.

G. Financiering

We hebben het budget van 500 euro voor extra kosten die we maken voor de opbouw van het Centrum voor Radiologisch erfgoed voor een deel gebruikt voor de aanschaf van enkele antiquarische boeken (Röhrenhistorie Band VII: Röntgenröhren. Technologie und deren Anwendungen en D.R. Hill (ed.): Principles of diagnostic X-ray apparatus. Philips Technical Library (1981)). Ook de nieuwe URL van de website wordt daaruit gefinancierd.

H. Voordrachten

1. F.W. Zonneveld: The Dutch Center for Radiological Heritage. ISHRAD Eindhoven 5 September 2018
2. C.J.L.R. Vellenga: The origin of the Dutch Radiological Society and the role of Wertheim Salomonson. ISHRAD Eindhoven 5 September 2018.
3. F.W. Zonneveld: Life and work of Albert Bouwers. ISHRAD Eindhoven 5 September 2018.
4. K.J. Simon: Over de stralingsbehandeling van Favus. Stamtafel 26 september 2018.
5. F.W. Zonneveld: Computer Tomografie van het hoofd-hals gebied. Van neuroscanner tot KNO-scanner. Grensvlakbijeenkomst 24 november 2018
6. K.J. Simon: De beginjaren van de radiologie en haar invloed op de geneeskunde van de 20ste eeuw. Pelerin-lezing. Maastricht 22 Januari 2019.
7. F.W. Zonneveld: Het Belgische Museum voor Radiologie. Bijeenkomst Historische Commissie en Röntgen InitiatiefGroep Apeldoorn. Apeldoorn 1 April 2019.
8. F.W. Zonneveld: Het Centrum voor Radiologisch Erfgoed. Ontvangst Bestuur NVvR 16 november 2018 en Open Dag Historische Commissie Radiologie 13 april 2019
9. J.G. van Unnik: De cryptoscoop uit Den Helder en de glasnegatieven uit het OLVG in Amsterdam Open Dag Historische Commissie Radiologie 13 april 2019

I. Publicaties

De volgende publicaties kunnen worden vermeld:

1. Kemerink G.J., Kütterer G., Kicken P.J. van, E.J.M.A., Simon K.J., Wildberger J.E.: The skin dose of pelvic radiographs since 1896. Insights into Imaging 2019: 10: nr 1 (1-1-2019)
2. Zonneveld F.W.: Rotterdams symposium 'Radiologie & Nucleaire Geneeskunde ... Het heden en de toekomst...' op 9 november 2018. Memorad 2018; 23: nr4 35-37

3. Zonneveld F.W.: 7^e ISHRAD Symposium (Eindhoven) 5-7-oktober 2018. Memorad 2018; 23: nr 4 41-43.
4. Simon K.J.: De radiotherapeutische behandeling van hoofdzeer. Ned. Tijdschr. Med. Microbiol. 2019;27:nr1 22-27 (www.nvmm.nl/ntmm/artikeloverzicht/maart-2019/)
5. Unnik J.G., Simon K.J., Zonneveld F.W.: Cryptoscoop; een nieuwe aanwinst voor het Centrum voor Radiologisch Erfgoed. Memorad 2019;24: nr1 19-22
6. Zonneveld F.W.: Van Stadsziekenhuis tot top Academisch Instituut. No nonsense radiologie in Rotterdam (Boekbespreking). Memorad 2019; 24: nr1 44-46

J. Belangrijkste plannen voor het komende jaar

Het is duidelijk dat we gewoon doorgaan met het opbouwen van de collectie en van de databases. Ook de website zal verder worden uitgebreid en gestructureerd. Het is helaas zo dat we nog onvoldoende als een centrum van historisch onderzoek worden gezien. Dit blijkt bij voorbeeld uit het feit dat de nieuwe directrice van het Siemens Museum heeft geweigerd door haar personeel dingen voor ons uit te laten zoeken. Wel ontvangen we hulp van mensen als G. Kütterer.

Wat het onderzoek betreft hebben we voorkeur voor kleinschalige kortlopende projecten die we met een publicatie en/of voordracht kunnen afsluiten. Een mooi voorbeeld van afgelopen jaar was "De bestraling van favus" door Kees Simon en een ander voorbeeld is het onderzoek naar de cryptoscoop. Op dit moment is Dr. Simon bezig te onderzoeken in hoeverre bij de ontdekking van röntgenstralen sprake was van serendipiteit of een doelgericht zoeken. J.G. van Unnik is bezig met onderzoek naar het gebruik van glasplaten in de radiografie. Dit naar aanleiding van de glasnegatieven uit het OLVG die hij heeft kunnen veiligstellen. Prof. Zonneveld is bezig te onderzoeken aan wie Röntgen welke röntgenfoto's heeft toegestuurd als illustratie van zijn eerste publicatie "Über eine neue Art von Strahlen (Vorläufige Mittheilung)". Dit naar aanleiding van de herontdekking van een set dergelijke foto's door het Teylers Museum (Haarlem) in de nalatenschap van Lorentz.

We zijn nog steeds op zoek naar nieuwe onderwerpen van onderzoek en hopen dat ook nieuwe mensen zich willen aansluiten bij de Historische Commissie om ons te helpen bij dit onderzoek.